

LEREN OVER DE WERELD DOOR KWALITATIEF
KUNSTONDERWIJS OP BASISCHOLEN

HALLO Wereld!

Hoe kan de bijdrage van het cultuureducatieve aanbod van culturele instellingen aan het primair onderwijs versterkt worden? Dit onderzoekt Fianne Konings als extern promovendus aan de *Rijksuniversiteit Groningen* onder leiding van Barend van Heusden. In dit artikel geeft Konings een onderbouwing van kunstonderwijs in het basisonderwijs met behulp van de theorie van *Cultuur in de Spiegel*.

PO // AUTEUR: FIANNE KONINGS

Dit artikel is een verdieping van het artikel met de titel *Culturele instellingen en een doorlopende leerlijn: richtlijnen*, te vinden op www.cultuurparticipatie.nl > Over het Fonds > Publicaties en verslagen > Publicaties), www.bureaukonings-kunst.nl of www.cultuurindespiegel.nl.

Hallo wereld van *Kinderen voor Kinderen* schalt op sommige dagen door mijn huis. Al dansend worden door mijn dochter (7) en haar vriendinnen teksten verbeeld als: *Hallo boek. Met je verhalen zo mooi. Verre landen komen wonen in mijn hoofd. Als je leest snap je de mensen om je heen. Als je leest dan weet je, ik ben niet alleen.* Hierdoor wordt mijn kind zich bewust dat ze een plek in de wereld heeft, dat er meer culturen op de wereld zijn en dat er overeenkomsten zijn tussen mensen. Mijn kind leert over de wereld waarin ze leeft, door te luisteren naar muziek en door zelf te zingen, door artistieke producten te maken en mee te maken. Dit is voor mij de essentie van kunstonderwijs.

DE WAARDE VAN KUNSTONDERWIJS

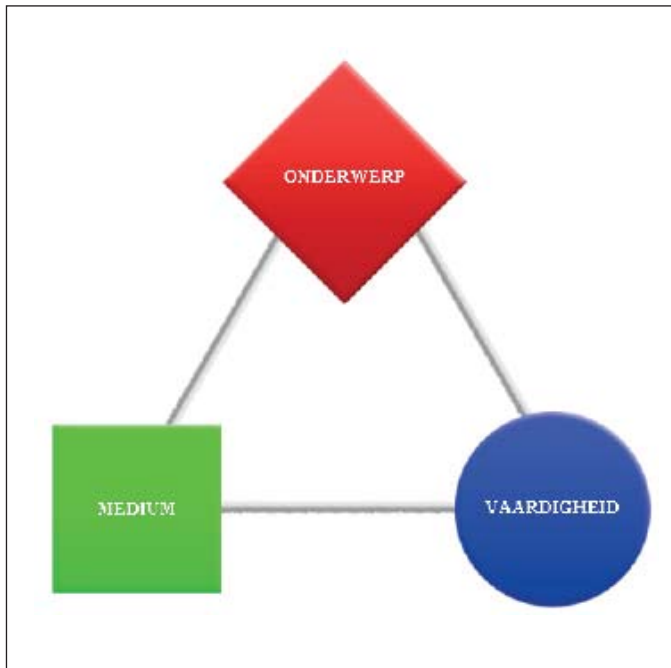
In de discussie over de waarde van kunstonderwijs ligt momenteel de nadruk op het belang van de vaardigheden, zoals creativiteit, verbeeldingskracht, kritisch denken en op een andere manier kijken. Minister Bussemaker sprak hierover op 13 juni jongstleden tijdens een toespraak bij de conferentie *Cultuureducatie met Kwaliteit*. Het recente OESO-rapport *Art For Art's Sake?* maant tot voorzichtigheid om verstrekkende effecten aan kunstonder-

wijs toe te kennen. Deze zullen echter van pas komen in onze *toekomstige* innovatiesamenleving, zo is de algemene opinie. Dat kinderen *nu*, op dit moment, wat aan kunstonderwijs kunnen hebben krijgt helaas geen aandacht. Dat het kinderen *nu* helpt grip te krijgen op hun eigen leven is een belangrijke waarde van kunstonderwijs.

Het theoretisch kader van het onderzoek *Cultuur in de Spiegel* (Van Heusden, 2010) kan deze functie en waarde van kunstonderwijs voor leerkrachten en docenten verhelderen en toepasbaar maken in de klas. *Cultuur in de Spiegel* onderbouwt kunstonderwijs systematisch en geeft bovengenoemde aspecten van cultuuronderwijs - zoals creativiteit, verbeelden en kritisch denken - een plek in een groter geheel. Goede ervaringen werden onder meer opgedaan in een pilotschool van *Cultuur in de Spiegel*. Een betrokken SKVR-muziekdocente merkte op dat zij met haar vak in een project voor groep 5/6 over de Tweede Wereldoorlog door *Cultuur in de Spiegel* onderdeel van het curriculum werd. (Ros, 2012)

DE INHOUD VAN CULTUURONDERWIJS

De (basis)vaardigheden kritisch kijken, anders benaderen en creativiteit zijn gerelateerd aan een (cultureel) onderwerp én mediale vaardigheden - ofwel vaardigheden om je te uiten met lichaam,

Figuur 1: Inhoudsdriehoek van Copini, Van Dorsten en Ekster, 2012.

voorwerpen, taal en grafische notatie. Die helpen kinderen hun verbeeldingskracht te gebruiken om hun eigen standpunt in te nemen ten aanzien van cultuur en zich hierover te uiten. Kunstonderwijs heeft dus een onderwerp, gaat over cultuur, en laat kinderen hun verbeeldingskracht - en andere basisvaardigheden zoals waarnemen, conceptualiseren en analyseren - ontwikkelen wanneer zij over dit onderwerp in een kunstdiscipline nadenken. Bovendien zorgt kunstonderwijs ervoor dat kinderen zich hierover kunnen uiten in een kunstvorm, met het lichaam, met voorwerpen, met taal, met grafische tekens en combinaties van deze media. (Van Heusden, 2012. Zie ook Figuur 1)

Uit onderzoek blijkt dat in kunstprojecten voor het basisonderwijs met name het *onderwerp* (culturele kennis) over bijvoorbeeld de buurt of kunst in zijn algemeenheid niet bewust wordt ontwikkeld (Konings en Van Heusden, 2013). En het onderwerp van kunstonderwijs zou nu juist wel eens de *linking pin* tussen onderwijs en culturele sector kunnen zijn. Waar onderwijs kinderen leert over het leven, leert kunstonderwijs hoe je met behulp van het maken van artistieke producten kan kijken naar en leren over het leven.

De keuze voor deze onderwerpen is afhankelijk van de belevingswereld van het kind. Van Heusden zegt in een interview: 'Het onderwerp is cruciaal. Dat is wat anders dan zeggen: je moet het thema *Pesten* doen, of het thema *Eten*. Een onderwerp kan zijn wat een kind de avond daarvoor op televisie heeft gezien. 'Er staat een muur tussen Israël en Palestina, hoe zit dat nou? Waarom hebben ze dat gedaan?' (Monsma, 2012) Door kunst over het conflict tussen Israël en Palestina te zien of te horen en er zelf als kind een artistiek product over te maken, krijgen de kinderen de mogelijkheid om met hun verbeelding over deze complexe situatie na te denken en het (voor zover mogelijk) te vatten. In plaats van over het onderwerp in een les te vertellen helpt kunstonderwijs de leerkracht dit onderwerp samen met zijn leerlingen op verschillende manieren te verwerken.

DOELEN VAN KUNSTONDERWIJS

Wanneer we nu het doel van kunstonderwijs met behulp van het theoretisch kader van *Cultuur in de Spiegel* onderbouwen, dan ziet dit er zo uit: 'Het kunstonderwijs leert leerlingen, met be-

hulp van hun verbeelding, in verschillende media, te reflecteren op cultuur, zowel productief (maken) als receptief (meemaken).' (Konings en Van Heusden, 2013)

Artistieke producten maken en kunst meemaken hebben zo een functie voor kinderen, namelijk grip krijgen op de eigen wereld én handvaten krijgen om grip te krijgen op die wereld. Het helpt kinderen zich persoonlijk te ontwikkelen, inzicht te krijgen in culturele verworvenheden en te participeren in de samenleving. Dit zijn tevens de doelen van onderwijs, zoals geformuleerd in de inleiding van de kerndoelen basisonderwijs.

Uitgaande van het theoretisch kader van *Cultuur in de Spiegel* kan het Kunstzinnige oriëntatie kerndoel 54 verdiept worden. Kerndoel 54 benadrukt nu dat een leerling zich in de verschillende kunstdisciplines leert uiten over ervaringen en emoties. Kinderen kunnen zich volgens het theoretisch kader gericht uiten over *ervaringen met cultuur*. Een belangrijk aspect van cultuur zijn emoties. En door zich met behulp van kunstdisciplines te uiten over cultuur, leren ze over deze cultuur en de daarbij behorende emoties. Een uitvoerige analyse van de kerndoelen Kunstzinnige oriëntatie is te lezen in *Culturele instellingen en een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs*, door Konings en Van Heusden, een uitgave van FCP in 2013.

Onderwerpen kunnen zijn: cultureel erfgoed (kerndoel 56), familie, Europa (kerndoel 36) of het milieu (kerndoel 39). 'Eigenlijk is elk onderwerp geschikt als je het maar aanpast aan de leeftijd en omgeving.' (Van Heusden in Monsma, 2013) Dit wil overigens niet zeggen dat een bewuste afweging van belangwekkende onderwerpen voor leerlingen overbodig is. De meerwaarde van *Cultuur in de Spiegel* is juist dat er (nog) bewustere keuzes voor kunstonderwijs gemaakt worden. Zo vertelde een docent van een van de pilotscholen van *Cultuur in de Spiegel*: 'Je denkt dieper na over wat je doet en waarom. Natuurlijk denk je altijd wel na over leerdoelen, maar dat gaat doorgaans snel en intuïtief. Nu heb je een duidelijk kader: welk onderwerp en waarom? Hoe sluit je aan bij de belevingswereld van je leerlingen? Welke vaardigheden wil je trainen?' (Ros, 2012)

'Hallo boek. Met je verhalen zo mooi. Verre landen komen wonen in mijn hoofd. Als je leest snap je de mensen om je heen. Als je leest dan weet je, ik ben niet alleen.'

WAT BETEKENT DIT IN DE PRAKTIJK?

Mijn dochter maakte als kleuter veel tekeningen van ons gezin. Wanneer familiebanden nou een onderwerp is dat de school belangrijk vindt voor haar leerlingen, dan betekent dit dat mijn dochter in groep 8 geleerd heeft in verschillende kunstdisciplines zoals theater, taal, dans, muziek over familie te communiceren. Dat betekent dat haar vaardigheden in de verschillende kunstdisciplines zijn toegenomen (dat wordt een mooie musical) en dat dit zichtbaar is in de eindproducten die zij naar huis meeneemt. Maar dit betekent ook dat zij meer inzicht heeft in haar eigen familiecultuur en hoe andere familieculturen in de eigen klas en mondiaal eruitzien. Mijn dochter zal uiteindelijk vast ook creatiever zijn, maar dat is een 'zorg' voor later.

Als je leest snap je de mensen om je heen. Als je leest dan weet je, ik ben niet alleen. Ofwel, als je theater, beeldend werk, muziek

maakt en meemaakt, snap je de mensen om je heen, dan weet je: ik ben niet alleen. Hallo wereld! Dat gun je toch iedereen?❖

NIEUWSGIERIG GEWORDEN?

Bij dit artikel hoort een literatuurlijst die samen met een digitale versie van dit artikel te vinden is op www.kunstzone.nl.

Heusden, van, B. (2010), *Cultuur in de spiegel naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs*. Groningen.

Heusden, van, B. (2012), *Wat leren we van cultuuronderwijs?* Rotterdam: Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam.

Konings F. E.M. en Heusden, van B.P. (2013), *Culturele instellingen en een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs. Richtlijnen*. Utrecht: FCP.

Ministerie van OCW (2006), *Kerndoelen primair onderwijs*. Den Haag: Delta Hage.

Monsma, D. (2012), *Geef mij een potlood en ik ga tekenen. Culturele levensloop in woord en beeld*. Lemniscaat.

Ros, B. (2012), *Van theoretisch kader naar lessenserie*. In: Cultuurplein Magazine 03 - Maart 2012.

Winner, E, Goldstein, T. and Vincent-Lancrin, S. (2013), *Art for Art's Sake?: The impact of arts education. Educational Research and Innovation*, OECD Publishing.

Over

BACHELORS & MASTERS (4)

In 2007, 2008 en 2009 heeft Maarten Tamsma de lezers van Kunstzone ingelicht over de perikelen rond de volledig bevoegde bachelor voor de docenten kunstvakken en het mislopen van een volwaardige masteropleiding voor ons eerstegraad gebied.

Tussen de coulissen van het strijdtoneel hebben de nodige schermutselingen plaatsgevonden die zich eind 2012 en begin 2013 toespitsten vanwege een herzieningsproces van de opleidingscompetenties. Opnieuw kwamen de opleidingen met een vierjarig studietraject voor een volledig bevoegde (eerstegraads) bachelor. VONKC heeft dat proces niet van een validering voorzien. Weer ontbraken de masterkwalificaties (zoals bij de andere schoolvakken) voor de eerstegraads kunstdocent.

Maarten Tamsma schreef zijn vierde commentaar in deze reeks. Mede vanwege de vele dossiervwijzingen werd het stuk te lang voor publicatie binnen het reguliere format dat de Kunstzone-redactie hanteert. Een oplossing is gevonden door het artikel op de website van Kunstzone te plaatsen. De redactie verwijst belangstellenden voor het artikel *Over Bachelors en Masters (4)* dus naar www.kunstzone.nl > Downloads. Ook de vorige drie artikelen zijn in het digitaal archief van Kunstzone te vinden. ❖

'To be a teacher is my greatest work of art.'

naar citaat van Joseph Beuys

Ze waren herkenbaar aan de groene T-shirts, de vrijwilligers van de voorrondes van de *ZomerExpo* die dit jaar als thema Aarde had. Ik zat in de dagjury en zag deze vrijwilligers de hele dag met hun gekleurde sneakers, hun diversiteit aan kapsels en hun bewonderenswaardige glimlach. Achter schotten stonden hordes kunstliefhebbers en kunstenaars. Allemaal geloofden ze in hun eigen werk en stelden ze zich kwetsbaar op. Voor ons werd het in de loop van de dag lopende-band werk: negenhonderd keer vijf seconden openstellen en beslissen of je je hand opsteekt of niet. Ik voelde me een klein radertje in een gigantisch systeem. En ja, na honderd wereldbollen, vijftig moeders en vele, vele schilderijen met aarde in de verf verwerkt, werd ik baldadig. Op zo'n dag is er geen tijd om rationeel een beslissing te nemen. Het ging om zeggingskracht, onderbuikgevoel. Vaak vertelde mijn onderbuik me weinig, behalve irrelevante en irritante gedachten als: 'Hé, een werk over Limburg!', 'Dat is een ingenieuze manier van je werk presenteren' 'Gelukkig, ik mag een keer lachen', 'Laat die avondjury ook maar eens zien wat hier allemaal voorbij komt', 'Hier krijg ik geen grip op. Of is dat juist goed?' en zelfs 'Dit lijkt op een patroon van een dierbaar kledingstuk'. De vraag *Waarom stemde ik wel of niet?* kan ik niet beantwoorden.

Het hielp natuurlijk niet dat ik moe was. Het was mijn vrije zaterdag. We hadden in totaal drie kwartier pauze op acht uur jureren. En dat na een week beoordelen op de academie. Op vrijdagavond was ik moe geweest, maar voldaan. Mijn beoordelingen waren oprecht geweest. Ik had mijn vooronderstellingen over de studenten en hun proces kunnen staven aan visies van collega's en beoordelingscriteria. Jureren voor de *ZomerExpo* is iets anders dan het beoordelen van studenten. Het is een totaal andere methodiek, namelijk een systeem van middeling van aantrekkingskracht. Door twaalf dagjuryleden te hebben middel je al die subjectieve associaties. Mijn gevoel na een dag jureren was totaal anders dan na een dag beoordelen: opgetogen, onzeker en na negenhonderd keer vooral leeg. Daarom hier mijn biecht, voor al die bezielde kunstliefhebbers, kunstenaars, vrijwilligers en de excellente organisatie: een storm aan beelden trok over me heen en ik waaide met alle subjectieve winden mee.

Mirjam

Mirjam van Tilburg is hogeschooldocent en coördinator bij Willem de Kooning Academie / Opleiding Docent Beeldende Kunst en Vormgeving.